

ชีวิตกับเวลา

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์เช้า วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๔

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองคาคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ลูกปิ่นนะ เปรียบเหมือนลูกปิ่น ลูกปิ่นยังออกไปในกาลเวลา ไม่ก็วินาทีมันก็ตก ชีวิตเราก็เหมือนการเกิดมานี้มันเข้าไปในกาลเวลา กาลเวลาของเราจะ ๘๐ ปี ๑๐๐ ปี แล้วแต่คนจะอายุเท่าไร เหมือนชีวิตยังออกไป ยิ่งออกไปแล้วนี่เหมือนลูกปิ่น ถ้าชีวิตนี้เกิดเหมือนลูกปิ่น ยิ่งออกไปอยู่ในกาลเวลา นี่เราไปคืนกับกาลเวลา มันต้องตกไปแน่นอน

แต่ถ้าเปรียบอีกอย่างหนึ่ง ชีวิตนี้เหมือนเครื่องบิน เครื่องบินเห็นไหม มันขึ้นมันลง มันเติมน้ำมันได้ มันซ่อมเครื่องมันได้ แล้วมันก็บินไปในอากาศได้ มันบินออกไปแล้วมันขึ้นมามันก็บินไปได้ คือว่ามันสามารถทรงตัวอยู่ในอากาศได้นาน

อันนี้ก็เหมือนกัน บุญกุศลของเรา เราทำบุญกุศลของเรา เราสะสมของเรา มันเป็นบุญกุศลของเรา แล้วถ้าเราสร้างบุญกุศลแล้วทำไมมันต้องเป็นไปอีกล่ะ? เวลาเราสร้างบุญกุศล คนที่ว่าการบุญมากทำไมมันประสบอุบัติเหตุ มันถึงเป็นอะไรไป อันนี้ก็เหมือนเครื่องบินตก เห็นไหม เครื่องบินตกเครื่องบินประสบอุบัติเหตุได้ มันเรื่องของกรรม ถ้ากรรมมันเป็นสภาพแบบนั้นแล้วมันต้องรับสภาวะกรรมออกไป

นี่เราก็เหมือนกัน ถ้าชีวิตเราคนมันไม่สนใจเรื่องศาสนาเลย ชีวิตนี้เปรียบเหมือนลูกปิ่น มันยิ่งไป แรงขับออกมา แรงขับของดินดำที่มันขับออกไปนี่มันก็เหมือนขับออกมา เราได้บุญกุศลเกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วไม่สนใจ มันก็ไปประสาลูกปิ่นนะ แร็บไป มันไม่ได้ปรับตัวมันเองเลย แต่เครื่องบินมันได้ปรับตัวมันเอง เห็นไหม มันได้ส่งเสริมตัวมันเอง มันได้สะสมของมัน เพราะว่า มันแก้ไขได้ มันบินขึ้นใหม่ได้ มันลงแล้ว มันจอดแล้ว มันก็บินขึ้นใหม่ได้ มันก็ขึ้น ๆ ลง ๆ

อำนาจของวาสนา อำนาจของบุญกุศล บุญกุศลที่เราสร้างสมนี้ มันก็เหมือนกับเราเติมน้ำมัน เราเติมเครื่องบินของเราไป ชีวิตนั้นมันเป็นไป

กาลเวลานั้นเราไปตื่นกับมันไม่ได้หรอก สิ่งที่เป็นกาลเวลาเราตื่นกับมันเป็นประโยชน์อะไรขึ้นมา กาลเวลามันเป็นกาลเวลาไป มันต้องเป็นไปอย่างนี้ โลกเป็นอย่างนี้ เราจะมีชีวิตอยู่หรือไม่มีชีวิตอยู่โลกต้องเป็นแบบนี้ ถึงว่าไม่ตื่นกับโลกเขาไป อาศัยโลก อาศัยอยู่กับโลกเขาไป แต่มันไม่ไปยึดโลกเขามากนัก มันถึงได้ไม่ต้องมือพองใจ ถ้าเราจับยึดมากมือเราพองนะ ชีวิตนี้เราไปยึดมันมากกับเรื่องของโลกเขาไว้เนี่ย มันจะมีความรู้สึกทั่วทุกขัณฑ์เหมือนกัน ถ้าชีวิตนี้เราอาศัยไปประสาโลกนี้มือเราไม่พอง เราเข้าใจโลก เราอยู่กับโลกไป โลกเป็นแบบนี้

นี่ประสาธรรมะของญาติโยมนะ ธรรมะของญาติโยมคือการปรับความคิดเท่านั้นเอง ถ้าปรับความคิดได้มันจะตื่นเต็นมาก ธรรมมันเกิด ถ้าธรรมมันเกิดความคิดใหม่มันจะเกิด ถ้าธรรมะไม่เกิด ความคิดดั้งเดิมมันอยู่อย่างนี้ มันไม่เกิดขึ้นมา แล้วถ้าความคิดใหม่มันเกิดขึ้นมา มันจะย้อนกลับมาเลยว่า “เมื่อก่อนเราทำไม่คิดอย่างนี้ไม่ได้ เมื่อก่อนเราคิดอย่างนี้ไม่ได้”

นี่กิเลสมันบังไว้ มันบังความคิดของเราเนี่ย บังเอาไว้ ถ้ามันเปิดขึ้นมาได้นะ มันก็เหมือนเติมน้ำมันเครื่องบินนะ น้ำมันเครื่องบินเติมขึ้นไปเต็มลำนี้น้ำมันจะไปไหนก็ไปได้ แล้วมันอยู่บนอากาศเห็นไหม เพราะน้ำมันมันจะหมดมันต้องร่อนลง อันนี้ก็เหมือนกัน เวลามันทุกข์ขึ้นมามันทุกข์ในหัวใจนี้ มันไม่มีที่ร่อนลง แต่ถ้ามันเติมน้ำมันเข้าไปในเครื่องบินได้ มันก็เหมือนกับมีความคิดใหม่เกิดขึ้น ธรรมมันเกิดขึ้น

ถ้าธรรมมันเกิดขึ้นมานี้ มันจะเข้าใจเรื่องประสาโลกแล้วมันจะปล่อยวางไป มันมีความสุข มันมีความเข้าใจในเรื่องของโลกเขา แล้วมันปล่อยวางโลกเขาไว้ตามความเป็นจริงได้ มันปล่อยวางโลกเขาแล้วมันย้อนกลับมา มันก็เหมือนกับสภาวะธรรมที่ตามความเป็นจริงที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าไว้ “รูป รส กลิ่น เสียง เป็นบ่วงของมาร” เป็นบ่วงของมารเฉย ๆ แล้วเราไปติดบ่วงของมาร ติดบ่วงของมารแล้วเราก็ติดของมันแล้ว เราก็ต้องจับปวดแสบร้อนไปกับมัน

แต่ถ้าเราปล่อยวางมันเข้ามาได้ เราปล่อยวางเรื่องรูป รส กลิ่น เสียงเข้ามาได้ เห็นใหม่ มันก็ปล่อยวางเข้ามา มันก็เข้าใจเรื่องของโลกเขา นิธรรมของคฤหัสถ์ ธรรมของภราดร มั่นเป็นความเข้าใจเฉย ๆ ถ้าเป็นความเข้าใจเฉย ๆ ธรรมมันเกิด ๆ มันมีความคิดใหม่เกิดขึ้นมา นิธรรมมันเกิดขึ้นมา ถ้าธรรมมันเกิดขึ้นมาเราคิดในธรรมอันนั้น ธรรมมันเกิดขึ้นมาเพราะอะไร? เพราะเราศึกษา เราเล่าเรียน เราศึกษาแล้วเราประพฤติปฏิบัติของเรา เราค้นคว้าของเรา นิธรรมมันจะเกิดมันเกิดเพราะเหตุนี้

แต่ถ้าเราไปคิดถึงธรรมมันเกิด แล้วอยากให้ธรรมมันเกิดตลอดเวลา...มันเกิดไม่ได้หรือ สิ่งใดขึ้นมาเราไปเอาที่ผลไม่ได้ พระพุทธเจ้าให้สาวไปหาเหตุ สิ่งใดเกิดมามันเกิดแต่เหตุ ถ้าเราสาวไปหาเหตุเราจะไปถึงที่เหตุนี้ เราจะได้ผลของมัน ถ้าเราไปเอาแต่หวังผลของมัน หวังผลของบุญ เห็นใหม่ ต้นไม้เรารดที่โคนต้น แล้วมันจะออกดอกออกผลมันที่ปลายต้น ที่ขั้วของมัน แต่เรารดน้ำต้นไม้มันต้องรดที่โคนต้น เราไม่หวังผลอะไรทั้งสิ้น

นี่ก็เหมือนกัน ทำบุญกุศลขึ้นมา เราหวังบุญกุศลของเราขึ้นมา แต่ผลมันจะเกิดขึ้นมาจากความเป็นบุญกุศลของเราขึ้นมา เหตุนี้เราสร้างเหตุขึ้นไป แล้วผลจะตามมา ถ้าผลมันตามมา ชีวิตนี้มันก็เข้าใจชีวิต มันเป็นการกระทำของเรา เปลือกของเรา เปลือกคือการกระทำจากภายนอก แล้วการกระทำจากภายใน ภายในความเข้าใจมันสะสมลงที่ใจ ความสะสมลงที่ใจ เห็นใหม่ ธรรมมันเกิดมันเกิดอย่างนั้น ถ้าธรรมมันเกิดในหัวใจ หัวใจมันเกิดขึ้นมา มันจะมีความสุขขึ้นมา

มันเข้าใจตามความเป็นจริง ความเข้าใจความเป็นจริงอันนั้นนะเป็นธรรม เป็นธรรมของเขา แล้วจิตมันก็สงบลง ความสงบของใจนี้ แล้วมันก็เข้าใจเรื่องของกาลเวลา นี่ชีวิตอยู่กับกาลเวลา กาลเวลากลับกินชีวิตของเราไป แล้วเราก็ตื่นไปกับกาลเวลานั้น เราก็ตื่นกับโลกไป ตื่นโลกตื่นสงสาร มันเป็นไปตามสภาวะตามความเป็นจริงของมันอยู่แล้ว ไม่ตื่นกับโลกตื่นสงสาร มันต้องตื่นเปิดตาของใจ เปิดตาของใจให้มันตื่นตัวขึ้นมา ให้มันเข้าใจความเห็นของมัน ถ้าเข้าใจความจริงของมันนี้ สมบัติอันประเสริฐมันอยู่ตรงนี้ไง

สมบัติอันประเสริฐคือใจมันสงบเข้ามา มันจะเห็นเป็นขั้นเป็นตอนเข้ามา ถ้าเราไม่เห็นเป็นขั้นเป็นตอนเราจะตื้นนะ ตื้นตั้งแต่โลกขึ้นมา แล้วก็มาตื่นธรรม ตื่นธรรมหมายถึงว่า พอมันเข้าใจรู้สิ่งใดเท่านั้นนะ มันเข้าใจว่ามันรู้สิ่งนั้น ๆ เข้าใจว่ามันรู้ มันตื่นตื่นมาก ความตื่นตื่นนั้นนะ มันก็ติดข้องอยู่ตรงนั้น แต่ความก้าวเดินไปของหัวใจมันต้องมีขึ้นไปอีก เห็นใหม่ ความสุขของใจ ความพอใจมันความพอใจ

แต่มันเข้าไม่ถึงความสงบของใจ มันยังไม่ได้ความสงบของใจ ความสงบของใจมันต้องสะสม ความสะสมความสงบของใจเข้าบ่อยครั้ง ๆ เข้า มันถึงจะเดินอริยมรรคไป ก็ลายฉลุชุนชุนคนหนาด้วยกิเลส มันก็วนไปในกิเลส มันไม่สามารถบังคับตัวเองได้ ก็ลายฉลุชุนชุนสามารถบังคับตัวเองได้ สามารถบังคับความคิดของตัวเอง ไม่ให้ความคิดของตัวเองหลุดลากเราไปจนเกินกว่าเหตุ

ถ้าก็ลายฉลุชุนชุนมันถึงจะยกขึ้น ถ้าใจยกขึ้นวิปัสสนายกขึ้นอย่างไร ยกขึ้นในอะไร? ยกขึ้นในความเห็นอันนั้นนะ ความเห็นเห็นให้มันถูกต้อง เห็นจากความเป็นจริงจากความเข้าใจคือ อารมณ์ความรู้สึก ความเข้าใจนี้เป็นอารมณ์ความรู้สึก ความเห็นตามความเป็นจริงเห็นจากภายใน เห็นจากภายในนี้ลึกเข้าไปอีก นี่นักปฏิบัติ มันถึงว่าสุตมยปัญญา จินตมยปัญญา ภวานามยปัญญา

แต่เราพูดกันเรื่อย ๆ ไป มันก็เป็นการคาดการหมาย การคาดอารมณ์ความมั่นหมาย อารมณ์ความมั่นหมายว่าอันนี้เป็นสุตมยปัญญา อันนี้เป็นจินตมยปัญญา อันนี้เป็นภวานามยปัญญา เป็นการคาดหมายไปทั้งหมดเลย มันถึงว่าไม่เป็นความเป็นจริง ไม่เป็นความเป็นจริงเพราะเป็นความคาดหมายของใจ เพราะว่าจิตมันไม่สงบถึงที่ของมัน มันจะสงบถึงที่เข้าไป มันละเอียดเข้าไป ๆ จนกว่ามันจะชำระกิเลสในหัวใจของตัวเองได้

ชำระกิเลสในหัวใจของตัวเอง เห็นใหม่ ถ้าชำระกิเลสในหัวใจของตัวเอง หมดสิ้นจากกิเลสในหัวใจของตัวเอง ใจมันก็เหมือนกับเครื่องบิน เป็นเครื่องบินที่ว่าไม่ต้องการเวล่ำเวลา เวล่ำเวลาจะไม่มีอำนาจอันนั้นเลย เวล่ำเวลานี้เป็นผลของวิญญูณะนะ เราเสวยภพชาติไหน ดูอย่างยิงลูกปืนออกไปนี่ มันก็เหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานเกิดขึ้นมา มันใช้ชีวิตของมันหมดไป

อย่างนั้น แล้วสัตว์เดรัจฉานที่อายุน้อย ๆ ขึ้นมานี้ อย่างพวกแมลงต่าง ๆ แมลงต่าง ๆ อายุขัยเขาสั้น อย่างพวกตัวหนอนพวกอะไรนี่ เกิดมาแป๊บเดียว เหมือนกับเห็ดเกิดขึ้นมาชั่วเช้าชั่วบ่าย มันก็ต้องโรยราไป

นี่ก็เหมือนกัน ชีวิตกาลเวลา ภูษาคิมันเข้ามาเพราะวิญญูะมันเข้ามาทัน เข้ามาตามสภาวะเราเกิดเป็นอะไร แต่ถ้าเราทำใจของเราสิ้นจากกิเลสแล้วนี่ กาลเวลาเห็นใหม่ มันจะว่างกาลเวลาอันนั้นไว้เลย เพราะกาลเวลานี้เป็นสมมุติ สมมุติขึ้นมาเป็นเวล่ำเวลาขึ้นมา สมมุติ ย้ายเวลาก็ได้ เลื่อนเวลาก็ได้ ถ้าจะเลื่อนเวลากัน เขาเลื่อนเวลา เขาย้ายเวลากันไป นั่นเป็นสมมุติ

แต่จิตที่มันพ้นกิเลสมันเป็นวิมุตติ สิ่งที่เป็นวิมุตติไปมันก็อยู่ในใจของมันอย่างนั้น ถึงว่ามันคงที่ของมันอยู่อย่างนั้น แล้วมันถึงว่ากาลเวลานี้เป็นส่วนกาลเวลา มันพ้นจากกาลเวลานี้ ไม่มีอำนาจเข้าไปเหนือสิ่งนั้นได้ แต่ถ้าสิ่งนั้นมันยังเป็นสอุปาทิเสสนิพพาน ใจยังสถิตอยู่ในร่างกายอย่างนั้น มันต้องอาศัยมันนะ เศษส่วนคือสิ่งต้องอาศัยกันไป อาศัยคือว่า ภารา หเว ปญจกขุชรา ชั้นนี้เป็นภาระไฉ

ความเป็นภาระเป็นเกาะเกี่ยวกับโลก หมายถึงเกิดสภาวะของมนุษย์ แล้วประพฤติปฏิบัติจนกิเลสสิ้นไปจากดวงใจดวงนั้น แต่ร่างกายยังมีอยู่ มันก็ต้องยังเป็นเวลากำกึ่งของเป็นโลกของมนุษย์อยู่ เห็นใหม่ โลกของมนุษย์นะถึงใช้เวลาสิ่งนั้นไป แต่ใจที่ดวงใจดวงนั้นมันลึกกว่านั้น เพราะอะไร? เพราะเราใช้เวลา ใช้ในเรื่องของมนุษย์นี้มันใช้เรื่องของขันธ ใช้เรื่องของสัญญา ใช้เรื่องของขันธ ๕ เป็นการสื่อกัน แต่มันสามารถตัดขาดจากใจดวงนั้น ใจดวงนั้นไม่ใช่ขันธ ขันธไม่ใช่ใจ ใจถึงว่าหลุดพ้นออกไป นั่นนะมันถึงพ้นออกไปจากกาลเวลา

กาลเวลาของชีวิตเราเปรียบเหมือนเครื่องบินที่ขึ้นลงได้ เปรียบเหมือนการประพฤติปฏิบัติที่ว่าเราประพฤติปฏิบัติ เวลาเจริญขึ้นเจริญลง เห็นใหม่ เวลาเจริญขึ้นมันก็จะดีขึ้น ใจจะดีขึ้น เวลามันเสื่อมลงมันก็จะเสื่อมลงไป เสื่อมลงไปเพราะมันไม่รักษาเหตุของมัน จิตจะเสื่อมได้ถ้าเราไม่รักษาเหตุของมัน

เรารักษาเห็นไหม เตาไฟนะ ถ้าเรารักษาเตาของเรา เตาไฟอันนั้นมันก็จะลุกโชติช่วงตลอดเวลา เราไม่รักษาเตาไฟของเรา เราปรารถนาแต่ไฟจะให้มันเกิดขึ้น ให้อยู่อย่างนั้นเหมือนกัน ใจเหมือนกัน มันเจริญขึ้นมาอยู่ที่เราบำรุงรักษา อยู่ที่เราศึกษาเล่าเรียน อยู่ที่เราหมั่นประพฤติปฏิบัติ หมั่นมีสติสัมปชัญญะควบคุมมัน ถ้าควบคุมใจของเราได้ก็ควบคุมไฟของเราได้ ไฟของเรามันลุกโชติช่วงอยู่นะ “ตบะธรรม” ตบะธรรมมันเผาผลาญกิเลสอยู่ในหัวใจตลอดเวลา มันเผาผลาญกิเลสในหัวใจนะ ถ้าตบะธรรมอันนี้มันเจริญอยู่

ถ้าตบะธรรมไม่เจริญอยู่นี้ กิเลสมันมีอำนาจเหนือกว่า มันจะทำลายการประพฤติปฏิบัติเรา ให้ล้มลุกคลุกคลานไป ถ้าล้มลุกคลุกคลานไปนี้ มันเกิดขึ้นได้ น้ำมันเติมใส่เครื่องบินไม่เข้า น้ำมันใส่เครื่องบินไม่ได้ เครื่องบินไม่มีน้ำมัน เครื่องบินก็ต้องร่อนลง ต้องหยุดไปโดยธรรมชาติของมันเป็นแบบนั้น ชีวิตเป็นแบบนั้น กาลเวลาเป็นแบบนั้น กาลเวลาที่เราจะรู้ เราจะคงที่ไปกับกาลเวลานั้น

ย้อนกลับมาดูใจ ใจมันจับสิ่งต่าง ๆ ไว้ในหัวใจ มันถึงจะมองเห็นเรื่องกาลเวลาเป็นวันคืนล่วงไป ๆ มันย้อนกลับมาเห็นความละเอียดของใจ ใจมันย้อนเข้ามาดูของตัวเราเอง สรรพสิ่งในโลกนี้มันก็ต้องแปรสภาพเสื่อมสลายไปเหมือนกันทั้งหมด แล้วมันเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาในวัตถุ วัตถุเข้ามาเจริญ มันจับสมกันมา สติปัญญาของมนุษย์สร้างสมขึ้นมา เราก็ไปตั้งตรงนั้น เราไปเห็นตรงนั้นว่าเจริญ เห็นตรงนั้นไม่เจริญ

แต่ใจคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย คนที่จะหลุดพ้นออกไป คนที่กำลังจะตายไปนี้ เขาไม่คิดสิ่งนั้นเลย เขาห่วงแต่ลมหายใจของเขาเข้าออกได้หรือเข้าออกไม่ได้ ถ้าลมหายใจยังเข้าออก ยังหายใจอยู่ตลอดเวลา ชีวิตยังสืบต่อไป ถ้าลมหายใจขาดสิ้นไป เห็นไหม สรรพสิ่งในโลกนี้ก็มิใช้อย่างนั้น เขาต้องสละสิ่งนั้นไป โลกนี้ถึงเป็นแบบนี้

เราต้องเกิดมาในวิภวณ เราต้องเวียนตายเวียนเกิดมาพบสภาวะอย่างนี้โดยแน่นอน เราจะต้องพบสภาวะสิ่งนั้นโดยแน่นอนเพราะมันต้องเกิดต้องตายอยู่แล้ว การเกิดการตายนี้ในศาสนาสอนเรื่องบุพเพนิวาสานุสติญาณ เรื่องอดีตชาติ จุติปาตญาณ เรื่องการเกิดในภพชาติต่าง ๆ อาส

วิภขณญาณในวิชา ๓ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สำเร็จวิชานี้ขึ้นมาโดยความจริงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้ววางไว้ตามความเป็นจริง อันนี้แล้ว แล้วเราจะเชื่อหรือไม่เชื่อ

ฉะนั้นถ้าเราเชื่อ เราก็ควบคุมใจของเรา แล้วเราก็พยายามทำของเราให้ได้ ถ้าทำใจของเราได้ เราก็จะประเสริฐในตัวของเรา ถ้าเราทำใจของเราไม่ได้ เราก็เวียนตายเวียนเกิดไปแบบนั้น เวียนตายเวียนเกิดไปในสภาวะตามกิเลสพาไป กับเวียนตายเวียนเกิดโดยสภาวะธรรม สภาวะธรรม คือบุญกุศลพาเกิดพาตาย ถ้าบุญกุศลพาเกิดพาตายนี้มันยังทำให้เรามีที่พึ่งที่อาศัย ถ้ากิเลสพาเกิดพาตายก็แล้วแต่อำนาจของเขาไป ตกต่ำไปเรื่อย ๆ ชีวิตนี้ตกต่ำไปเรื่อย ที่จอดของเครื่องบินจะไม่ดี ตลอดไป ถ้าที่จอดของเครื่องบินดีมันจะขึ้นได้อีก ถ้าสนามบินไม่ดีทำให้เครื่องบินนี้จอดแล้วจะขึ้นอีกไม่ได้เลย จะอยู่อย่างนั้น แต่เขาก็ต้องเกิดต้องตายตามสภาวะ เพราะเครื่องบินนี้พุดถึงวัตถุประสงค์ต้องเป็นอย่างนั้น

แต่เรื่องของจิตนี้ไม่มีที่สิ้นสุด นรกเบียดกันอยู่อย่างนั้นขนาดไหนก็ต้องเบียดกันอยู่อย่างนั้น มันเป็นเรื่องของกรรม อำนาจของกรรม สัตว์นรกเบียดกันอยู่ขนาดไหนมันก็อยู่ได้เห็นไหม มันไม่แตกไม่ทำลายไป แต่นี่มันเป็นเรื่องของนามธรรม เกิดตายในนั้น โคนทำลายในนั้น แล้วเกิดขึ้นมาใหม่ ก็ต้องเกิดตายอยู่ในนั้นตลอดไป ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะหมดกรรม หมดกรรมก็เกิดขึ้น สภาวะใหม่ ๆ

สวรรค์ก็เหมือนกัน มนุษย์ก็เหมือนกัน ทุกอย่างเวียนตายเวียนเกิดหมด เวียนตายเวียนเกิด หมายถึงว่า กาลเวลาก็หมุนไป จิตนี้ก็หมุนไป วันเวลาก็หมุนไป ทุกอย่างหมุนไป เราหมุนไปในกาลเวลาทั้งหมด นี่ถ้าเราไม่ตื่นตัวขึ้นมา เราก็ต้องหมุนไปตามกาลเวลา ถ้าเราตื่นตัวขึ้นมา เราไม่ตกไปเหมือนกับลูกปืนที่ยิงออกไปนั้น ลูกปืนยิงออกไปแล้วมันก็ต้องตกไปโดยที่ว่ามันไม่สามารถแก้ไขตัวมันเองได้ ถ้าเป็นเครื่องบินยังมีโอกาสแก้ไข แล้วก็ป็นใจของเรา ถ้าเราทำใจของเราได้จะมีโอกาสแก้ไข เอวัง